

NAUJOS DISERTACIJOS

P. Mikuckas. Pagrindiniai mokslinės pažtūros i religiją klausimai 1917—1940 metų lietuvitj komunistinėje spaudoje¹

Lietuvos ateistinės minties raidoje reikšmingiausia vieta pagrįstai priklauso marksistiniam-lenininiam jos etapui. Šio etapo nagrinėjimui pradžia davė J. Barzdaičio, A. Darginavičienės, E. Karakozovos, P. Užkalnio ir kitų autorių darbai, parengę pagrindines prielaidas pereiti nuo atskirų marksistinio ateizmo atstovų veiklos bei atskirų religijos ir ateizmo klausimų jų kūriniuose nagrinėjimo prie bendresnės mokslinės analizės. Vienas tokios analizės mėginimų ir yra P. Mikucko disertacija.

Svarbiausiu pirmųjų proletarinių Lietuvos ateistų pažiūrų elementu disertacijos autorius laiko jų požiūrį į religiją, kuris pagrįstas moksliniu šio socialinio reiškinio aiškinimu. Todėl, apžvelgdamas marksistinio-lenininio ateizmo Lietuvoje genezę, daugiausia dėmesio autorius skiria religijos mokslinės koncepcijos brendimo 1917—1940 metais analizei. Darbe parodoma, kad mokslinis religijos kilmės, esmės ir vietos visuomenėje aiškinimas nuosekliausiai buvo vystomas to meto komunistinėje lietuvių spaudoje. Todėl tyrinėjimo pagrindu P. Mikucko darbe ir paimta šios spaudos ateistinė medžiaga.

Pirmame disertacijos skyriuje apžvelgiamos proletarinio ateizmo Lietuvoje formavimosi aplinkybės. Pasak autoriaus, proletarinio ateizmo atsiradimas ir raida buvo susiję su kapitalistinių gamybinių santykių plėtote, klasių kovos stiprėjimu ir marksizmo idėjų plitimu. Lietuvos proletariato ginklavimasis marksistine pasaulėžiūra buvo dėsningas reiškinys, kurį sąlygojo klasių kovos poreikiai. Proletarinio ateizmo Lietuvoje pradininkai Z. Aleksa-Angarietis, V. Mickevičius-Kapsukas, K. Požela, S. Matulaitis, A. Jasutis, P. Vilūnas ir kiti, spręsdami pagrindines religijos problemas, pirmieji Lietuvos ateistinės minties istorijoje ėmė nuosekliai vadovautis moksline, marksistine-leninine metodo-

logija. Tai savo ruožtu jiems padėjo griežtai laikytis partiškumo principo filosofijoje ir sudarė galimybes nustatyti proletariato poziciją religijos atžvilgiu, teoriškai pagrįsti praktinę ateistinę LKP veiklą.

Antrame disertacijos skyriuje autorius aptaria bendrą teorinį religijos supratimą ir jos sąvokos aiškinimą 1917—1940 metų lietuvių komunistinėje spaudoje. Čia mėginama pasekti, kaip pirmieji proletariniai ateistai suprato šį socialinį reiškinį struktūriškai. Disertacijoje konstatuojama, kad to meto lietuvių komunistinėje spaudoje religija buvo apibūdinama kaip sudėtingas visuomeninio antstato reiškinys. Proletariniai Lietuvos ateistai skyrė tokias pagrindines jos dalis: religinę sąmonę, religinius žmonių santykius, religines organizacijas arba įstaigas ir religinį kultūrą. Jie vieningai laikėsi nuomonės, kad religiją, kaip antstatinį reiškinį, sąlygoja ekonominė bazė per religinę sąmonę. Analizuodamas, kaip proletariniai Lietuvos ateistai suprato visuomeninę religinės sąmonės funkciją, autorius prieina išvadą, kad daugelis jų šią sąmonę nagrinėjo vien ideologiniu požiūriu, todėl religiją laikė viešpataujancios buržuazinės ideologijos apraiška.

Trečiame disertacijos skyriuje atskleidžiamas gnoseologinių religijos ištakų aiškinimas komunistinėje to meto lietuvių spaudoje ir proletarinių Lietuvos ateistų mėginimas įveikti senojo materializmo metafiziškumą ir kitus jo ribotumus. Aiškindami gnoseologines religijos prielaidas, jie stengėsi parodyti tam tikrų realaus gyvenimo santykių ir materialinių sąlygų reikšmę atitinkamoms religijos formoms. Abstraktų mąstymą laikydami svarbia pažinimo priemone, jie nurodydavo ir tai, kad, atspindėdama realią tikrovę, mintis gali atitrūkti nuo jos ir nukrypti į religinį fantazavimą. Disertacijos autorius teigia, kad proletariniai to meto Lietuvos ateistai, ieškodami religinių pažiūrų ištakų konkrečiose realaus žmonių gyvenimo sąlygose ir ekonominėje visuomenės santvarkoje, keldami klausimą dėl gnoseologinių religijos prielaidų ir jos socialinių šaknų ryšio, žengė toliau už savo pirmtakus—XIX a. pabaigos ir XX a. pra-

¹ Filosofijos kandidato laipsnio disertacija, apginta 1978 m. sausio 24 d. VVU filosofijos mokslo laipsnių teikimo Specializuotos tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas—filos. dr. prof. J. Barzdaitis; oficialieji oponentai: filos. dr. prof. I. Zaksas, filos. dr. prof. G. Zimasas, filos. kand. doc. J. Ažubalis.

džios ateistus, taip pat už savo amžininkus — buržuazinius laisvamanius.

Ketvirtame disertacijos skyriuje, nagrinėdamas sociologinių religijos šaknų aiškinimą 1917—1940 metų lietuvių komunistinėje spaudoje, autorius parodo, kad mokslinė komunistinė metodologija ir šviečiamųjų pažiūrų į religijos kilmę įveikimas Lietuvos ateistinėje mintyje subrandino marksistinę-lenininę religijos socialinio sąlygotumo koncepciją. Šiame skyriuje plačiai aptariamas Z. Angariečio vaidmuo, kovojant su šviečiamosiomis pažiūromis į religijos kilmę. Čia išryškėja ir S. Matulaičio bei P. Vilūno kelias į mokslinį socialinio religijos kilmės ir egzistavimo sąlygotumo supratimą.

Religijos visuomeninės reikšmės ir funkcijų aiškinimas to meto lietuvių komunistinėje spaudoje aptariamas penktajame disertacijos skyriuje.

P. Mikuckas savo darbe pagrindžia teiginį, kad proletariniai Lietuvos ateistai, sprenddami pagrindinius mokslinės pažiūros į religiją klausimus, rėmėsi marksistine religijos koncepcija. Tai davė pradžią kokybiškai naujam, marksistiniam-lenininiam, ateistinės minties raidos etapui Lietuvoje.

Oponentai teigiamai įvertino P. Mikucko darbą, padėjusį atskleisti mokslinės pažiūros į religiją formavimąsi Lietuvoje. Jie pažymėjo šio pobūdžio darbų svarbą, rengiant veikalus apie ateistinės minties raidą mūsų respublikoje.

G. Jatkonis

L. Šnipas. Nacionalinio ir religinio pradų sąryšio falsifikavimo šiuolaikinio antikomunizmo ideologijoje kritika¹

Plečiantis pasauliniam revoliuciniam procesui, jo priešai priversti ieškoti naujų formų ir metodų imperialistinei ekonominio ir nacionalinio engimo politikai pateisinti. Pabrėždami amžiną ir nekintamą nacionalinių ir religinių pradų tarpusavio ryšį, antikomunistai teigia, kad ateistinis auklėjimas Tarybų Sąjungoje yra tarybinių tautų nutautinimo priemonė.

Jau tai rodo, kad disertanto pasirinkta tema yra labai aktuali ideologiniu požiūriu. Ji svarbi dar ir todėl, kad, kaip pažymi ir pats autorius, tarybinėje mokslinėje ateistinėje literatūroje dar gerokai stokoama tyrinėjimų apie nacionalinių ir religinių pradų sąryšį.

Disertacijoje remiamasi tarybinių autorių ir užsienio marksistų veikalais. Aptariant buržuazinės filosofijos koncepcijas nacionalinio ir religinio pradų santykio klausimais, disertacijoje analizuojami reakcinių lietuvių emigrantų darbai.

Disertaciją sudaro įvadas, dvi dalys ir pabaiga.

Pirmoje dalyje nagrinėjamas nacionalinio ir religinio pradų sąryšis, klostėsis tokiomis aplinkybėmis, kai religija vaidino svarbų vaidmenį etninių bendrijų dvasiniame gyvenime. Autorius parodo, kad egzistuojantis ryšys tarp nacionalinio ir religinio pradų yra tam tikro istorinio visuomenės vystymosi rezultatas. Viduramžių Europos feodaliųjų valstybių organizacijoje etninės vienybės momentas nebuvo dominuojantis. Didesnį vaidmenį vaidino konfesinis priklausomumas. Tikta vėliau, Vakarų Europoje prasidėjus socialiniams masių judėjimams, nacionalinis charakteris, papročiai ir tradicijos įgijo religinių atspalvių.

Reakcinėje lietuvių emigrantų literatūroje ryšys tarp nacionalumo ir religijos parodomas iškreipta forma — kaip nacionalinės dvasios vieningumo pagrindas. Buržuaziniai ideologai religinį pradą laiko lemiamu tiek kuriantis nacijai, tiek jai toliau vystantis.

Autorius kritiškai nagrinėja reakcinių lietuvių emigrantų mėginimus iškraipyti marksistinio ateizmo teoriją, parodo, kaip antikomunistai stengėsi kurstyti nacionalizmą, formuoti negatyvų požiūrį į TSKP vykdomą internacionalizmo politiką.

Nors Tarybų Sąjungoje panaikintos klasinės ir pakirstos socialinės šaknys, gimdančios nacionalizmą ir atgaivinančios religiją, tačiau, kaip nurodo autorius, kai kurių tarybinių žmonių sąmonėje dar pa-

¹ Шнипас Л. Критика фальсификации взаимосвязи национального и религиозного в идеологии современного антикоммунизма (На материалах реакционной литовской эмиграции). Filosofijos kandidato disertacija, apginta 1972 m. birželio 14 d. Visuomenės mokslų akademijos prie TSKP CK Mokslinio ateizmo instituto mokslo laipsnių teikimo tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — fil. dr. M. Grigorjanas; oficialieji oponentai: fil. dr. J. Minkevičius, fil. kand. M. Skibickis.

sitaiko šių reiškinių liekanų. Dėl to yra ir tam tikra galimybė jas panaudoti antikomunizmo tikslams.

Antroje disertacijos dalyje nagrinėjamas nacionalinių santykių sekularizavimo procesas Tarybų Sąjungoje. Autorius pažymi, kad visuomenės sekularizacija vyksta ir kapitalizmo sąlygomis, nors kartu ten išsaugomos socialinės bei ekonominės prielaidos religijai egzistuoti. Kapitalistinėje visuomenėje netgi sustiprėja ryšys tarp nacionalumo ir religijos. Socializmas, sudarydamas prielaidas išvengti žmonių santykių susvetimėjimo, smarkiai keičia šių dviejų pradų tarpusavio ryšį. Disertacijoje parodoma, kad masinis gyventojų pasitraukimas nuo religijos socialistinėje visuomenėje socialiniu požiūriu yra dėsningas reiškinys. Jis neatskiriamai susijęs su nacionalinių religijos šaknų pakirtimu, nacionalinio engimo panaikinimu ir su komunizmo kūrimo uždavinių sprendimu. Marksistinis ateizmas savo ruožtu padeda suartėti nacijoms. Internacionalinis jo pobūdis aiškintinas tuo, kad šis ateizmas yra organiškai susijęs su darbininkų klasės ideologinėmis nuostatomis ir praktiniu judėjimu.

Buržuazinis nacionalizmas visuomet remiasi religija ir bažnyčia. Bažnyčia gali būti patogi priemonė nacionalistinei propagandai. Ateistinis auklėjimas padeda žmonėms atsikratyti kitų atgyvenų, stiprina socialistinį internacionalizmą.

Disertacijoje nagrinėjami lietuvių reakcinių emigrantų ideologinės kovos tikslai, kurių siekdami antikomunistai remiasi religijos ir nacionalizmo atgyvenomis. Bet objektyvios gyvenimo tendencijos rodo, kad antikomunizmo ideologų mėginimai negali būti sėkmingi.

A. Šulga

J. Mačiulis. Šiuolaikinės katalikybės Tarybų Sąjungoje evoliucija
(Remiantis Lietuvos TSR medžiaga)¹

Tarybų Sąjungoje katalikų bažnyčios ideologinėms nuostatomis būdingi specifiniai bruožai. Jis veikia ne tik bendri re-

ligijos evoliucijos veiksniai, bet ir išsivysčiusio socializmo sąlygos. Šių veiksnių bei sąlygų kompleksas ir nagrinėjamas J. Mačiulio disertacijoje. Autorius iškėlė sau uždavinį parodyti, kad būtent objektyvaus pobūdžio aplinkybės nulėmė dabartinės katalikų bažnyčios evoliucijos kryptį. Be to, darbe analizuojamas II Vatikano susirinkimo dokumentų, paskutinių popiežiaus enciklikų poveikis socializmo sąlygomis gyvuojančios katalikų bažnyčios mokyimo atnaujinimui. Disertacijoje kritiškai nagrinėjamas Lietuvos katalikų bažnyčios modifikuotos koncepcijos socialiniais klausimais, krikščioniškoji moralės samprata, mokslo ir religijos santykio problemos.

Pirmoje disertacijos dalyje tyrinėjamas socialistinės visuomenės sąlygų poveikis katalikybės evoliucijai, aptariamas jos pobūdis ir turinys, analizuojama socialinės Vatikano doktrinos modifikacija Lietuvos katalikų bažnyčios ideologinėse nuostatose. Disertantas parodo, kad katalikų bažnyčios klasiniai interesai sąlygojo jos siekimą skaldyti darbininkų judėjimą ir stiprinti kapitalistinę santvarką buržuazinėje Lietuvoje. Katalikybės ideologai gerai suprato socialistinių pertvarkymų reikšmę visuomenės sekularizacijai, todėl jie priešiskai sutiko Tarybų valdžios atkūrimą Lietuvoje, o pokario metais atkakliai priešinosi socializmo vystymuisi. Bet tokia bažnyčios pozicija nesusilaukė daugumos tikinčiųjų paramos. Ši aplinkybė, taip pat didžiulės permainos socialiniame-ekonominiame, kultūriniame respublikos gyvenime bei žmonių sąmonėje orientavo katalikų dvasininkijos daugumą pereiti į lojalumo pozicijas socialistinės santvarkos atžvilgiu. Taikantis prie naujų visuomenės sąlygų, katalikų bažnyčiai teko atsakyti privatinės nuosavybės gynimo, pervertinti savo požiūrį į marksistinę klasių teoriją.

Pasak disertanto, Lietuvos katalikų dvasininkijos siekimas pavaizduoti katalikybės evoliuciją Lietuvoje kaip „spon-tanišką vidinės tikėjimo energijos pasireiškimą“ aiškiai ignoroja tai, kad minėti bažnyčios ideologinių nuostatų pasikeitimai priklausė nuo konkrečių socialinių-ekonominių sąlygų.

¹ *Мачюлис И. Эволюция современного католицизма в СССР (На материалах Литовской ССР). Философijos kandidato disertacija, arginta 1974 m. gegužės 29 d. Visuomenės mokslų akademijos prie TSKP CK Mokslinio ateizmo instituto mokslo laipsnių teikimo tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — fil. dr. prof. L. Velikovičius; oficialieji oponentai: fil. dr. prof. M. Mėdlovas, fil. kand. doc. N. Kozacišinas.*

Katalikų bažnyčia Tarybų Sąjungoje dėl objektyvių savo veikimo sąlygų nepropaguoja šiuolaikinės katalikybės socialinio mokymo tokia forma, kokia jis pateiktas oficialiuose dokumentuose. Operuojant abstrakčiais teiginiais, nutylima tai, kas šiuose dokumentuose aiškiai gina kapitalizmą.

Disertantas kritikuoja antikomunistinės propagandos koncepcijas, skleidžiamas reakcinėje emigrantų literatūroje ir radijo laidose lietuvių kalba. Jis parodo, kad sekuliarizacijos proceso socialistinėje visuomenėje falsifikavimas remiasi ydinga buržuazinės religijotyros metodologija, kuri religiją vertina kaip reiškinį, nesusijusį su socialinėmis-ekonominėmis sąlygomis.

Naujos katalikų bažnyčios propagandos tendencijos nagrinėjamos antroje disertacijos dalyje. Čia parodomas katalikybės socialinių koncepcijų evoliucijos socialinis sąlygotumas, bažnyčios pozicija karo ir taikos klausimais, mūsų visuomenės internacionalizacijos interpretavimas. Katalikybės ideologai lemiamu visuomenės vystymosi veiksniu laiko dvasią, sąmonę, nepripažindami tikrųjų socialinės pažangos jėgų, glūdinčių visuomeninės gamybos raidoje. Lietuvos katalikų dvasininkija pasisako už taiką, už taikų sambūvį tarp valstybių su skirtinga visuomenine santvarka, pabrėžia tarybinės valstybės vaidmenį kovoje už taiką. Bet taikos išsagejimas, teologų nuomone, gali būti geriausiai realizuotas, stiprinant dorovinius krikščionybės idealus.

Nemaža dėmesio disertacijoje skiriama krikščioniškosios etikos tyrinėjimui. Kritikos susilaukia katalikybės ideologų siekiami įrodyti, kad tik bažnyčia yra dvasinių dorovinių vertybių saugotoja. Disertantas, remdamasis faktine medžiaga, analizuoja katalikų bažnyčios propaguojamo dorovinio idealo modifikaciją. Jis pažymi, kad doroviniuose katalikų bažnyčios pamokymuose, nors ir iškreipta forma, atsispindi dabartinės tarybinės visuomenės etiniai idealai.

Autorius taip pat aptaria katalikų bažnyčios pažiūrą į mokslo pažangą. Čia parodomos bažnyčios pastangos apsaugoti

religinę ideologiją nuo mokslo ir technikos pažangos rezultatų, prieštaraujančių religinėms dogmoms. Pripažindama teisę mokslui tyrinėti išorinį pasaulį, bažnyčia siekia įrodyti, kad mokslas negali išsamiu jį paaiškinti.

Disertacijoje išnagrinėtos dabartinės katalikybės Tarybų Sąjungoje raidos tendencijos turi didelę teorinę ir praktinę reikšmę. J. Mačiulio darbas leis pagilinti katalikų bažnyčios ideologinių nuostatų kritiką, tobulinti ateistinį darbą mūsų respublikoje.

A. Šulga

G. Miniotaitė. Naujausios tendencijos amerikiečių moralės filosofijoje (Remiantis Džono Roulso teisingumo teorija)¹

Disertacijoje kritiškai analizuojama vieno populiariausių septintojo dešimtmečio Amerikos filosofų, Harvardo universiteto profesoriaus Džono Roulso (John Rawls) koncepcija, kuri šiuo metu yra tapusi reikšmingu filosofinių diskusijų objektu tiek Amerikoje, tiek Europoje ir praprstai vertinama kaip naujas žodis Vakarų socialinėje filosofijoje. Dž. Roulso koncepcijos ir su ja susijusių naujausių tendencijų amerikiečių moralės filosofijoje analizė yra pirmas tokio pobūdžio mėginimas marksistinėje kritinėje literatūroje.

Disertacijoje parodoma, kad Dž. Roulso teisingumo teorija išreiškia naują visos amerikiečių socialinės filosofijos orientaciją. Realios Amerikos dvasinio gyvenimo problemos šioje teorijoje suvokiamos iš tam tikrą evoliuciją patyrusios buržuazinės pasaulėžiūros pozicijų. Septintojo dešimtmečio socialinė-politinė krizė JAV naujai iškėlė šiuolaikinės amerikiečių visuomenės stabilumo problemą. Sociologų, filosofų, etikų ir kitų visuomenės mokslų atstovų darbuose, kuriuose analizuojamas šis laikotarpis, socialinių santykių ir politinės sistemos prieštaravimai aiškinami gilia dvasine krize, palietusia dabartinę Ameriką. Kalbant apie šios kri-

¹ Миніотайтэ Г. Новейшие тенденции в американской моральной философии (На примере анализа теории справедливости Джона Роулса). Filosofijos kandidato laipsnio disertacija, arginta 1977 m. gruodžio 19 d. Maskvos valstybinio Lomonosovo universiteto Filosofijos fakulteto mokslo laipsnių teikimo specializuotos tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — fil. dr. prof. J. Melvilis; oficialieji oponentai: fil. dr. prof. G. Ašinas; fil. dr. prof. V. Karpušinas ir fil. kand. T. Kuzmina.

žės įveikimą, bene pagrindinis vaidmuo skiriamas naujos vertybių sistemos sukūrimui. Tos vertybių sistemos ieškojimai, kupini moralinės kapitalizmo kritikos, tapo būdinga naujausių teorijų ypatybe.

„Neutrali“ neopozityvistinė metaetika amerikiečių moralės filosofijoje nepajėgė įveikti atotrūkio tarp etikos teorijos ir moralės praktikos. Aiškiai juntamas tradicinės normatyvinės etikos poveikis tapo akstinu jai reabilituoti, o tai reiškė ir savotišką grįžimą prie dar taip neseniai neigtos metafizikos. Tai akivaizdžiai rodo disertacijoje nagrinėjama Dž. Roulso koncepcija.

Dž. Roulso dėmesio centre — visuomenės moralumo kriterijaus klausimas. Tokį tyrinėjimo pobūdį iš dalies sąlygojo septintojo dešimtmečio socialinė-politinė krizė, netiesiogiai iškėlusį socialinės politikos moralinio pateisinamumo problemą. Dž. Roulso koncepcijos išeities pozicija — pripažinimas, kad egzistuoja būtini, visuotiniai moralės principai, kurie reiškiasi moraliniuose sprendimuose. Filosofo tikslas — atskleisti šiuos moralės principus, parodyti jų visuotinumą ir būtinumą (t. y. įrodyti jų teisingumą).

Dž. Roulsas kelia sau du uždavinius: sukurti moralės principų pagrindimo metodą ir pritaikyti suformuluotus teisingumo principus visuomenės ekonominės ir socialinės politikos moraliniam įvertinimui.

Platesnė šių uždavinių analizė iš dalies sąlygojo ir disertacijos struktūrą.

Pirmoje disertacijos dalyje Dž. Roulso koncepcija nagrinėjama kaip dėsningas pozityvistinės tradicijos etikoje krizės rezultatas. Plačiai aptariama neopozityvistinės etikos evoliucija nuo emotyvizmo iki analitinės etikos, kur daugiausia dėmesio skiriama S. Tulmino (S. Toulmin) ir R. Heiro (R. Hare) koncepcijoms. Neopozityvistinė etika neigia galimybę mokslškai nagrinėti tradicinės „praktinės“ moralės problemas, tuo priešpastatydama mokslą ir moralę. Amerikiečių filosofo S. Hemspro (S. Hampshire) žodžiais tariant, „Roulsas ryžtingai atmetė pozityvizmą, neigiantį galimybę filosofškai analizuoti moralės problemas, ir grįžo prie didžiosios klasikinės neskeptinės tradicijos“. Disertacijoje pažymima, kad racionalistinės Dž. Roulso koncepcijos orientacija išreiškia visiems būdingą ieškojimą „didžiosios teorijos“, kuri leistų visu-

meninius procesus aiškinti objektyviaus dėsningumo pagrindu (etikoje tai veda prie racionalaus pagrindimo to, kas „turi būti“, t. y. prie problemos, kuriai Dž. Roulsas skiria pagrindinį dėmesį).

Sprendamas moralės principų pagrindimo problema, Dž. Roulsas iš esmės grįžta prie ikimarksistinės filosofijos tradicijos — prie visuomenės sutarties teorijų (savo pirmtakais jis laiko Dž. Loka, Ž. Ž. Ruso, I. Kantą). Moralės principai Dž. Roulso koncepcijoje laikomi pagrįstais, jei jie yra rezultatas hipotetinio pasirinkimo, vykstančio tokiomis sąlygomis, kurios laiduoja jo autonomiškumą ir visuotinumą.

Disertacijoje parodyta, kad moralės principų pagrindimo problema Dž. Roulsas sprendžia, grįždamas prie antropologizmo pozicijų ir neišvengdamas joms būdingų ribotumų (Dž. Roulso teorijoje „amžinų“ moralės principų šaltinis — abstrakti žmogaus prigimtis. Kaip rodo šių principų turinio analizė, jie yra tiesiogiai sąlygoti kapitalistinių visuomeninių santykių specifikos, o abstrakčios žmogaus prigimties charakteristikoje nesunku atpažinti XX a. buržuą.) Disertacijoje pažymima, kad Dž. Roulso tikslas — *racionaliomis* priemonėmis įrodyti *moralės* principų teisingumą — yra svarbus ne pasiektais rezultatais, o bendra normatyvinės etikos atgaivinimo tendencija. Šią tendenciją objektyviai sąlygoja naujos vertybinės orientacijos buržuazinėje ideologijoje būtinybė.

Antroje disertacijos dalyje nagrinėjami Dž. Roulso suformuluoti socialinių sistemų teisingumo principai, svarstoma visuomenės stabilumo problema, aptariama ideologinė Dž. Roulso koncepcijos reikšmė, aiškinamas etikos teorijos ir praktinės žmogaus orientacijos santykis bei kiti klausimai.

Dž. Roulsas formuluoja du teisingumo principus, t. y. du moralumo kriterijus, kuriais vertintina visuomenės ekonominių, politinių ir juridinių institutų veikla. Pirmas principas — visi piliečiai privalo turėti lygias teises į laisvę, suderinamą su kitų laisve. Antras — socialinė ir ekonominė nelygybė reguliuotina taip, kad ji: a) būtų naudingesnė blogiau aprūpintiems piliečiams ir b) palieštų visus kiekvienam prieinamus postus ir vietas sąžiningos galimybių lygybės sąlygomis.

Disertacijoje pažymima, kad Dž. Roulso teisingumo teorijos socialinį kontekstą sudaro valstybinio-monopolistinio kapita-

lizmo praktikos neatitikimas tradicinei liberalinio-buržuazinio individualizmo vertybių sistemai, kurios filosofinis pagrindas — Dž. Loko socialinės bei politinės pažiūros. Amerikos sociologai šį momentą suvokia kaip „naujos realybės ir senos ideologijos“ nesuderinamumą, kaip naujos ideologijos būtinybę. Todėl D. Belas (D. Bell), D. Lodžas (G. Lodge) ir kiti sociologai Dž. Roulso idėjas laiko itin reikšmingomis naujos ideologijos kūrimo požiūriu. Antai D. Belas mano, kad Dž. Roulso idėjos nulems likusią XX amžiaus šalį, kaip Dž. Loko ir Smito idėjos lėmė XIX-ąjį amžių. D. Lodžas Dž. Roulso koncepciją vertina kaip „tiltą tarp teisingumo ir šiuolaikinės Vakarų civilizacijos tikrovės“.

Remiantis naujausiais Amerikos sociologų ir ekonomistų darbais, disertacijoje parodoma, kad Dž. Roulso idėjos įsilieja į bendrą kapitalizmo stabilizacijos proble-

mos sprendimą. Pagrindinis vaidmuo čia skiriamas asmenybei, sugebančiai perimti tam tikras dvasinės kultūros vertybes. Dž. Roulso koncepcijoje socialinės tikrovės vidinio įsisąmoninimo priemonė — racionaliais argumentais pagrįstas moralinis tos tikrovės pateisinimas. Vadinasi, visuomenės stabilumo problema čia keliama kaip visuomenės ir individo sutaikinamumo problema. Dž. Roulso nuomone, teisingumo teorija „gali pakeisti mūsų požiūrį į socialinį pasaulį, sutaikindama mus su natūralia tvarka ir žmogaus gyvenimo sąlygomis“.

Išvadose pabrėžiama, kad Dž. Roulso koncepcija išreiškia vertybinio buržuazinės sąmonės persiorientavimo poreikį moralės filosofijoje. Ji vertinama kaip etinis dabartinio neoliberalizmo Amerikoje pagrindas, kaip buržuazinio individualizmo ideologijos krizės atspindys.

N. Pokrovskis